

УДК 343.133
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.24>

Д. В. Козарійчук
orcid.org/0009-0007-5257-1963
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного університету

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА ЩОДО УЧАСТІ У СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЯХ ТА ЇХ ОСОБИСТОГО ПРОВЕДЕННЯ

Постановка проблеми. Відповідно до норм частини 1 статті 131-1 Конституції України і частини 2 статті 36 КПК України, під час досудового розслідування кримінальних правопорушень процесуальна діяльність прокурора спрямована здійснення нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [1; 2]. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у доктрині кримінального процесу визначається як форма наглядової діяльності прокурора у межах повноважень та відповідно до компетенції, що обумовлені функціями прокуратури та визначаються завданнями прокурора процесуального керівника у досудовому розслідуванні у конкретному кримінальному провадженні [3, с. 180]. Як процесуальна діяльність прокурора, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням спрямоване на виконання ним у конкретному кримінальному провадженні повноважень, закріплених нормами кримінального процесуального закону, задля забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування як одного із завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 КПК України, і відповідно, забезпечення ефективності досудового розслідування.

Коло повноважень прокурора визначається законодавцем у частині 2 статті 36 КПК України шляхом наведення відкритого переліку, який включає як ті з них, що надані прокурору в ході здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, так і ті, що підлягають реалізації ним під час судового розгляду. До числа повноважень, якими законодавець наділяє прокурора як процесуального керівника досудовим розслідування, згідно з пунктом 4 частини 2 статті 36 КПК України, належить доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом [2]. Водночас, надаючи прокурору повноваження стосовно участі

у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення, законодавець не розкриває його зміст.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Теоретико-правові аспекти, пов'язані зі здійсненням прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням досліджували у своїх працях Ю.П. Аленін, І.В. Басиста, В.І. Галаган, Р.Н. Гасанов, Г.Р. Колеснік, Т.В. Кордіяка, В.В. Луцик, О.Р. Михайленко, Д.М. Мірковець, А.І. Палюх, О.О. Торбас, Ж.В. Удовенко, В.М. Юрчишин та інші вітчизняні вчені. Проте, незважаючи на ґрунтовність наукових розвідок з цієї проблематики, повноваження прокурора щодо участі у кримінальному процесуальному доказуванні, в тому числі шляхом участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення, залишаються розкритими недостатньо повно.

Метою статті є розкриття змісту повноважень прокурора брати участь у слідчих (розшукових) діях та особисто проводити їх у порядку, визначеному КПК України.

Виклад основного матеріалу. Здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, прокурор у ході його проведення уповноважений брати участь у кримінальному процесуальному доказуванні шляхом реалізації відповідних повноважень. На підставі аналізу цих повноважень у доктрині кримінального процесу виокремлюють дві форми участі прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: безпосередню та опосередковану. Так, А.І. Палюх відзначає, що підставою розрізнення форм є безпосереднє виконання прокурором дій зі збирання та перевірки доказів або опосередкована участь у доказуванні шляхом дачі вказівок щодо оцінки доказів при вивченні матеріалів кримінальних проваджень, що надходять до нього від слідчого. До безпосередніх форм участі у доказуванні належать ті, де прокурор особисто бере участь в отриманні доказів, а до опосередкованих – ті дії, де він реалізує свої процесуальні повноваження як процесуальний керівник досудового розслідування кримінального правопорушення [4, с. 62]. Відповідно, повноваження прокурора стосовно участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення охоплюються безпосередньою участю

прокурора у кримінальному процесуальному доказуванні в ході досудового розслідування.

Прокурор вправі брати участь у будь-яких слідчих (розшукових) діях, які проводяться слідчим, дізнавачем або оперативним підрозділом за їх дорученням у кримінальному провадженні, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням в якому здійснюється цим прокурором одноособово або у складі групи прокурорів, які здійснюють повноваження прокурорів у цьому кримінальному провадженні. До числа таких слідчих (розшукових) дій належать огляди, обшуки, допити, у тому числі одночасні допити двох і більше осіб, пред'явлення для впізнання, слідчі експерименти, освідчення особи.

У необхідних випадках до участі у слідчих (розшукових) діях можуть залучатися не лише прокурори, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у конкретному кримінальному провадженні, але й керівники відповідних органів прокуратури. Так, відповідно до пункту 16 Наказу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 р. № 309 на керівників органів прокуратури покладено обов'язки упродовж доби інформувати у порядку, встановленому окремим наказом Генерального прокурора, керівників прокуратур вищого рівня про кримінальні правопорушення та події, які набули суспільного резонансу, і здійснювати за потреби виїзди на місце події для забезпечення якісного проведення невідкладних першочергових слідчих (розшукових) дій [5].

Рішення про участь у слідчій (розшуковій) дії приймається прокурором за його власним розсудом, а в разі, якщо він входить до складу групи прокурорів, які здійснюють повноваження прокурорів у цьому кримінальному провадженні, – старшим прокурором такої групи. Як вказує Г.Р. Колеснік, якщо ж прокурор вирішить прийняти особисту участь у слідчій (розшуковій) дії, іншій процесуальній дії, що проводиться слідчим, то йому не потрібен дозвіл слідчого на участь у такій дії [6, с. 87].

Участь прокурора у слідчій (розшуковій) дії, як відзначають Т.В. Кордіяка та В.В. Луцик, жодним чином не змінює встановленого порядку її проведення [7, с. 197]. Оскільки прокурор є одним з учасників слідчої (розшукової) дії, то перед її початком слідчий оголошує про участь прокурора із відображенням, з огляду на вимоги пункту 1 частини 3 статті 104 КПК України, відомостей про нього (прізвища, імена, по батькові, посади) у вступній частині протоколу [2].

Участь прокурора у слідчих (розшукових) діях не може обмежуватися пасивним спостереженням за діями, які проводяться слідчим, дізнавачем, оперативним підрозділом за їх дорученням.

Як наголошує А.І. Палюх, така присутність не повинна означати пасивної поведінки прокурора, неупередженого споглядання збоку на те, що відбувається, бо це суперечить завданню прокурора забезпечувати встановлення всіх обставин правопорушення (перебування в місці проведення слідчої (розшукової) дії байдужого прокурора – вельми сумнівна гарантія законності) [4, с. 63–64].

Участь прокурора у слідчих (розшукових) діях не призводить до обмеження процесуальної самостійності слідчого, дізнавача. Як вказує О.О. Торбас, в разі участі прокурора слідча (розшукова) дія все одно проводиться слідчим, відповідно, саме слідчий наділений повноваженнями проводити відповідні дії та фіксувати їх результати. Прокурор не має права сам здійснювати будь-які дії, адже участь у слідчій дії не передбачає активну поведінку відповідних суб'єктів. Очевидно, що прокурор має право надавати поради та рекомендації слідчому, проте він жодним чином не повинен утручатись у перебіг її проведення. Наприклад, якщо прокурор бере участь у проведенні допиту, то він не має права ставити питання особі, яка допитується, або складати протокол [8, с. 170].

У доктрині кримінального процесу неодноразово зверталася увага на вагоме значення, яке відіграє участь прокурора у слідчих (розшукових) діях. Так, вчені відзначають, що участь прокурора в слідчих діях – одне із вагомих його повноважень у досудовому розслідуванні, яке дозволяє не лише закріпити певні докази, а й попередити, не допустити порушень закону слідчим під час проведення таких дій [6, с. 87; 7, с. 197; 9, с. 130; 10, с. 106]. Поряд із цим, не менш важливим завданням, задля досягнення якого прокурор повинен брати участь у слідчих (розшукових) діях, що проводяться слідчим, дізнавачем, оперативним підрозділом за їх дорученням, є забезпечення їх ефективності та результативності.

Водночас, за результатами дослідження слідчої та прокурорської практики науковці відзначають недостатнє використання прокурорами повноваження стосовно участі у слідчих (розшукових) діях [4, с. 71] та пояснюють незначний обсяг слідчих (розшукових) дій, що проводяться за участю прокурора, саме його консультативною роллю у відповідних процесуальних діях [8, с. 170]. Проте, участь прокурора у значній кількості слідчих (розшукових) дій є недоцільною, оскільки призведе, з одного боку, до зміни процесуальної функції, яка виконується ним у ході досудового розслідування, з процесуального керівництва ним на розслідування кримінальних правопорушень, а з іншого, – до порушення принципу процесуальної економії.

Поряд із повноваженням стосовно участі у слідчих (розшукових) діях, які проводяться слідчим, дізнавачем, оперативним підрозділом за їх

дорученням, прокурор вправі самостійно проводити слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням в якому здійснюється цим прокурором одноособово або у складі групи прокурорів.

Стосовно підстав реалізації прокурором повноваження особисто проводити слідчі (розшукові) дії в доктрині кримінального процесу висловлено декілька підходів. Так, І.В. Басиста, В.І. Галаган та Ж.В. Удовенко наголошують, що за відсутності інших засобів для вирішення завдань кримінального провадження та досудового розслідування прокурор проводить певні слідчі (розшукові) та процесуальні дії [11, с. 23]. Аналогічну позицію відстоює А.І. Палюх, на думку якого проведення особисто прокурором окремих процесуальних дій може мати місце тільки у виняткових, особливо складних випадках, коли іншими засобами досягти мети доказування не є можливо [4, с. 64]. О.О. Торбас вказує, що прокурор може також самостійно провести відповідні процесуальні дії й тоді, якщо їх не встигатиме провести слідчий [8, с. 170]. Аналіз наведених підходів дозволяє стверджувати, що повноваження стосовно особистого проведення слідчих (розшукових) дій повинно підлягати реалізації прокурором у виключних випадках, за яких досягнення завдань кримінального провадження в цілому та завдань кримінального процесуального доказування зокрема за допомогою слідчих (розшукових) дій, проведених слідчим, дізнавачем, оперативними підрозділами за їх доручення, є неможливим. Натомість, відсутність у слідчого, дізнавача часу для проведення слідчих (розшукових) дій у конкретному кримінальному провадженні не може розглядатися як підстава для їх особистого проведення прокурором, оскільки у таких випадках більш доцільним є відсторонення керівником органу досудового розслідування, відповідно до норм частини 2 статті 39 КПК України, слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого в разі неефективного досудового розслідування, а за необхідності – створення слідчої групи [2].

Рішення про особисте проведення слідчої (розшукової) дії приймається за власним розсудом прокурора, який одноособово здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідування, або в разі, якщо він входить до складу групи прокурорів, які здійснюють повноваження прокурорів у цьому кримінальному провадженні, – старшим прокурором такої групи. У цьому випадку, як вказує В.М. Юрчишин, прокурор готує все необхідне для її проведення, сам проводить відповідну слідчу (розшукову) дію і забезпечує належне виконання обов'язків іншими її учасниками, фіксує

результати слідчої (розшукової) дії у протоколі та посвідчує результати своїм підписом [13, с. 152].

У доктрині кримінального процесу відзначається істотна роль особистого проведення прокурором у слідчих (розшукових) діях. Зокрема, Р.Н. Гасанов відзначає, що реалізація повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій зумовлена метою процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що полягає в оперативному спрямуванні дій слідчого та уповноваженого оперативного підрозділу на вибір оптимального з точки зору додержання законів різновиду слідчих (розшукових) дій, їх правильну організацію і проведення задля швидкого отримання належних і допустимих доказів у кримінальному провадженні, дотриманні під час проведення слідчих (розшукових) дій прав і свобод усіх учасників кримінального провадження та інших осіб [12, с. 11].

Особисте проведення прокурором слідчих (розшукових) дій не призводить до автоматичного визнання їх результатів недопустимими доказами. Як наголошують І.В. Басиста, В.І. Галаган та Ж.В. Удовенко, не слід вести мову про отримані докази (у результаті особисто проведених прокурором слідчих (розшукових) та/чи процесуальних дій) як про недопустимі за ознакою неналежного суб'єкта [11, с. 23]. Поділяючи таку позицію, потрібно уточнити, що законодавче наділення прокурора повноваженням стосовно особистого проведення слідчих (розшукових) дій забезпечує визнання прокурора належним суб'єктом отримання доказів за умови, що такі слідчі (розшукові) дії проводилися ним у кримінальному провадженні, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням в якому здійснюється цим прокурором одноособово або у складі групи прокурорів. Водночас, це не виключає можливості визнання результатів слідчих (розшукових) дій, проведених таким прокурором, недопустимими доказами внаслідок допущення під час їх проведення істотних порушень вимог кримінального процесуального закону.

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що реалізація прокурором повноважень стосовно участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення зумовлена необхідністю забезпечення ефективності та результативності досудового розслідування. Водночас, покладення нормами КПК України на прокурора кримінальної процесуальної функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням її відмежування від функції розслідування кримінальних правопорушень, здійснюваної слідчим, дізнавачем, і забезпечення процесуальної самостійності слідчого, дізнавача свідчать про винятковість випадків, за яких підлягають реалізації зазначені повноваження.

Участь прокурора у слідчих (розшукових) діях та їх особисте проведення ним не впливає на порядок проведення цих дій і можливість визнання результатів цих слідчих (розшукових) дій недопустимими доказами з цієї підстави.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Мірковець Д.М. Поняття, мета, завдання та принципи процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 178–189.
4. Палюх А.І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львів, 2016. 206 с.
5. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора від 30.09.2021 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#n216>.
6. Колеснік Г.Р. Функціональне призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2018. 224 с.
7. Луцик В.В., Кордіяка Т.В. Повноваження прокурора, спрямовані на виявлення порушень закону в ході досудового розслідування, у кримінальному процесі України та Польщі. *Університетські наукові записки*. 2016. № 57. С. 191–204.
8. Торбас О.О. Застосування розсуду прокурором у процесі санкціонування та проведення слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 168–170.
9. Михайленко О.Р. Прокуратура України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 296 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченка. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
11. Басиста І.В., Галаган В.І., Удовенко Ж.В. Повноваження прокурора на проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні: окремі проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2023. № 1. С. 16–25.
12. Гасанов Р.Н. Здійснення повноважень прокурором в частині проведення слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2017. 23 с.
13. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2013. 308 с.

Анотація

Козарійчук Д. В. Повноваження прокурора щодо участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення. – Стаття.

Актуальність теми статті зумовлена тим, що в доктрині кримінального процесу повноваження прокурора щодо участі у кримінальному процесуальному доказуванні залишаються розкритими недостатньо повно. Це зумовило постановку як мети статті роз-

криття змісту повноважень прокурора брати участь у слідчих (розшукових) діях та особисто проводити їх у порядку, визначеному КПК України.

Наведено доктринальні підходи до виокремлення форм участі прокурора в доказуванні під час досудового розслідування. Констатовано, що повноваження прокурора стосовно участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення охоплюються безпосередньою участю прокурора у кримінальному процесуальному доказуванні в ході досудового розслідування.

Встановлено, що рішення про участь у слідчій (розшуковій) дії або про її особисте проведення приймається прокурором за його власним розсудом, а в разі, якщо він входить до складу групи прокурорів, які здійснюють повноваження прокурорів у цьому кримінальному провадженні, – старшим прокурором такої групи.

На підставі аналізу норм кримінального процесуального закону та доктринальних підходів розкрито механізм реалізації прокурором повноважень стосовно участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення. Встановлено завдання, задля досягнення яких прокурором реалізуються зазначені повноваження. Констатовано дискусійність питання щодо виокремлення підстав реалізації прокурором повноваження особисто проводити слідчі (розшукові) дії та на основі аналізу норм КПК України уточнено такі підстави.

Звернено увагу, що особисте проведення прокурором слідчих (розшукових) дій не призводить до автоматичного визнання їх результатів недопустимими доказами за умови, що такі слідчі (розшукові) дії проводилися ним у кримінальному провадженні, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням в якому здійснюється цим прокурором одноособово або у складі групи прокурорів.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано винятковість випадків реалізації прокурором повноважень стосовно участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення.

Ключові слова: повноваження прокурора, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, участь у слідчих (розшукових) діях, проведення слідчих (розшукових) дій.

Summary

Kozariichuk D. V. Powers of the prosecutor to participate in investigative (detective) actions and conduct them personally. – Article.

The relevance of the topic of the article is due to the fact that in the criminal procedure doctrine the prosecutor's powers to participate in criminal procedural evidence remain insufficiently disclosed. This has led to the aim of the article to reveal the content of the prosecutor's powers to participate in investigative (detective) actions and personally conduct them in accordance with the procedure established by the CPC of Ukraine.

The author presents the doctrinal approaches to distinguishing the forms of prosecutor's participation in proving during pre-trial investigation. It is stated that the prosecutor's powers to participate in investigative (detective) actions and to conduct them personally are covered by the prosecutor's direct participation in criminal procedural evidence during the pre-trial investigation.

It has been established that the decision to participate in an investigative (detective) action or to conduct it personally is made by the prosecutor at his/

her own discretion, and if he/she is a member of a group of prosecutors exercising the powers of prosecutors in this criminal proceeding, by the senior prosecutor of such a group.

Based on the analysis of the provisions of the criminal procedure law and doctrinal approaches, the author reveals the mechanism of exercising the prosecutor's powers to participate in investigative (detective) actions and to conduct them personally. The author identifies the tasks for which the prosecutor exercises these powers. The author notes that the issue of distinguishing the grounds for the prosecutor's exercise of the power to personally conduct investigative (detective) actions is controversial, and based on the analysis of the provisions of the CPC of Ukraine, the author clarifies such grounds.

The author emphasizes that the personal conduct of investigative (detective) actions by a prosecutor does not automatically lead to the recognition of their results as inadmissible evidence, provided that such investigative (detective) actions were conducted by him/her in criminal proceedings in which the procedural guidance of the pre-trial investigation is carried out by this prosecutor individually or as part of a group of prosecutors.

Based on the results of the study, the author substantiates the exclusivity of cases when a prosecutor exercises his/her powers to participate in investigative (detective) actions and to conduct them personally.

Key words: prosecutor's powers, procedural guidance of pre-trial investigation, participation in investigative (detective) actions, conduct of investigative (detective) actions.